

Creëer je eigen wereld

Krea bo mes mundu

Marieke Knol

Creëer je eigen wereld

Krea bo mes mundu

Marieke Knol

Fotografie Kenny Ranking

Ter ere van het 12¹/₂ jarig bestaan van

Fundashon Plataforma Kultural

December 2022

Eerste druk december 2022

Tweede druk januari 2024

Tekst en samenstelling: Marieke Knol

Fotografie: Kenny Ranking

Ontwerp: Joost Dikker Hupkes

ISBN 978-99904-5-496-3

© 2022, 2024 Fundashon Plataforma Kultural

© Kenny Ranking (foto's)

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
12½ jaar Fundashon Plataforma Kultural	7
Muziek als sociaal proces en meer	9
Sherwin Pinto over zingeving	11
Francis en Esther Domacassé over muziek als therapie	13
Janneke Schepers over schilderen met een professionele kunstenaar	15
Maria Sophia Frans-Koeks over meedoen	17
Fotoserie Kenny Ranking	19
Rudmila Cathalina over kinderen centraal stellen	35
Robert Nestor over schilderen vanuit emotie	37
Dr. Stacey Mac Donald over grote problemen behapbaar maken	39
Nawoord	41

Voorwoord

Dat cultuur van onschatbare waarde is voor een samenleving, is waardevol om elke dag met creatieve makers voor te strijden. Want als een zangkoor, muzikles, spoken word, amateurkunst, een bibliotheek bezoek, exposities, festivals, een theater, erfgoed of musea wegvalt, verdwijnt het 'samen' uit de samenleving.

Latijns-Amerika en het Caribisch gebied hebben een groot potentieel om de culturele sector en creatieve industrie te ontwikkelen door middel van innovatie en cultureel erfgoed. Ze vormen samen de 'Orange Economy', ook wel de creatieve economie, zoals gedefinieerd door John Howkins, een van de meest invloedrijke onderzoekers op dit gebied. De handel in creatieve goederen en diensten heeft wereldwijd een zeer goed decennium achter de rug: van 2002 tot 2011 groeide de export met 134%. Een bron van inspiratie, kansen en bevestiging van het potentieel aan talent!

Het boek "The Orange Economy, an infinite opportunity", geschreven door Felipe Buitrago Restrepo en Iván Duque Márquez, en uitgegeven door de Inter-American Development Bank (IDB), bevestigt het groeipotentieel van cultuur en creativiteit voor de Caribische regio. Hij beschrijft de veelheid aan zogenaamde creatieve goederen, van beeldende en podiumkunsten, ambachten, audiovisuele werken, design, nieuwe media en ook creatieve diensten, zoals architectuur, cultuur en vrije tijd, onderzoek en ontwikkeling of reclame. De uitvoer van deze creatieve diensten groeide 70% sneller dan de uitvoer van goederen, omdat deze transacties steeds vaker digitaal via internet plaatsvinden. Met culturele digitale platforms wordt de wereld ook ontsloten voor het Caribisch gebied, zoals bijvoorbeeld nu bij de online bibliotheek gebeurt.

Want er zit nog zoveel potentie in de culturele en creatieve sector op Bonaire

en de gehele regio, die meer is te benutten. Economisch maar ook als maatschappelijk fundament. Cultuur gaat immers ook over wie we zijn, wat ons bindt als Bonairianen, Nederlanders, Caribiërs en als mensen.

Tijdens de laatste Cultuurbegroting heb ik daarom voorgesteld het initiatief van 'Kunst op Recept' landelijk uit te rollen in samenwerking met Volksgezondheid. Ik zie dat op Bonaire daarvoor ook een mooi fundament is gelegd bij Hòfi Kultural in samenwerking met Mental Health Caribbean. Ook heb ik het belang onderstreept van de kracht van kunst bij het oplossen van grote inrichtingsvraagstukken, klimaatproblemen en maatschappelijke uitdagingen. Ook dat is een kracht die bij makers en instellingen zoals bij Hòfi Kultural tot waardevolle diensten leidt om bijvoorbeeld eenzaamheid onder ouderen tegen te gaan of grote klimaatproblemen behapbaar te maken.

Ik benadruk hierbij graag dat cultuur geen luxe is maar hoort bij de basisrechten van Bonaire, zoals in de grondwet staat en in de wet op het specifiek cultuurbeleid. De

Nederlandse overheid heeft hierin dus ook een taak en moet er dus alles aan doen om dit te faciliteren en te ondersteunen, zodat waardevolle culturele interventies mogelijk worden gemaakt. Dit is essentieel voor een samenleving.

Ik wens de gehele culturele sector dan ook veel succes bij het opstellen van de meerjarige cultuuragenda's die nu samen met de cultuursector worden opgesteld door het Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap en het Openbaar Lichaam Bonaire. Zodat er ook voor Bonaire een herstelplan voor de sector komt en met fair practice en fair pay de arbeidsmarkt wordt versterkt.

Op die manier kunnen de mensen die bij Hòfi Kultural komen zich cultureel blijven ontplooiën en hun dromen waarmaken. Ik hoop de culturele activiteiten en plannen binnenkort zelf te mogen aanschouwen en wens u veel leesplezier.

Jorien Wuite

Woordvoerder Cultuur en Koninkrijksrelaties en lid Tweede Kamer voor D66

12½ jaar Fundashon Plataforma Kultural

Vanaf 1998 kwamen cultuurtijgers Marieke Knol en Mimoun Himmit regelmatig op vakantie naar Bonaire. Dankzij de lokale vriendenkring die ze in die jaren opbouwden, ontdekten ze dat ze iets konden betekenen op het eiland. Met hun expertise konden ze culturele instellingen op Bonaire ondersteunen. Ze konden iets doen voor de kinderen die werden aangehouden door brassband muziek, maar waarvoor te weinig faciliteiten waren op Bonaire. En nog veel meer.

Ze besloten te helpen vanuit hun Nederlandse bureau voor kunst- en cultuurprojecten. Om de Nederlandse fondsen ook voor Bonaire beschikbaar te krijgen werd in 2010 de Fundashon Plataforma Kultural opgericht. Een stichting met een onafhankelijk lokaal bestuur.

Maar Plataforma Kultural is ondenkbaar zonder de inbreng van haar oprichters en 'facilitators' Marieke en Mimoun. Zij deden nagenoeg al het werk. Vanaf de beginjaren ontwikkelden Marieke en Mimoun vanuit Nederland projecten. Ze schreven projectplannen, regelden de financiering en kwamen naar Bonaire voor de uitvoering. Zoveel mogelijk in samenwerking met lokale organisaties. Zo ontwikkelden ze een plan

voor en regelden de financiering van de archivering en digitalisering van het archief van FuHiKuBo en hielpen ze de lokale Skol di Musika met o.a. ondersteuning van de bestuurskracht en een workshop voor muziekleraren. Hun netwerk in Nederland werd intensief gebruikt om fondsen te werven, expertise uit te wisselen met lokale cultuurdragers, maar ook om muziekinstrumenten naar Bonaire te sturen.

Met baanbrekende projecten voor kinderen, zoals Kinderen Maken Muziek (Musika ta Konta), Pone Barí Ronka, Maskarada voor kinderen, Muziekspeeltuin, Rugzak vol Talent en Vibes werden in de loop der jaren honderden kinderen en jongeren bereikt. Met Impuls Muziekonderwijs werden ook scholen op Bonaire ingeschakeld, hetgeen later in samenwerking met Openbaar Lichaam Bonaire culmineerde in het grote project Cultuureducatie met Kwaliteit voor de scholen. Het project Samen Oud zorgde ervoor dat ook de ouderen aan de beurt kwamen om tradities rond storytelling, dansen en dergelijke levend te houden.

Er kwam een moment dat de behoefte aan een vaste ontmoetingsplek duidelijk werd. Marieke en Mimoun verhuisden naar Bonaire om daar de bouw van Hòfi

Kultural mogelijk te maken. Dankzij hun niet aflatende inspanningen worden daar vanaf 2018 lessen gegeven op brassband-instrumenten en traditionele instrumenten als Kwarta en Kitara. Hòfi is de enige plek op Bonaire waar lessen in Simfonia accordeon worden gegeven. In de afgelopen jaren is Hòfi Kultural voor een nog steeds groeiende groep ouderen een toevluchtsoord geworden, een thuis waar zij elkaar graag ontmoeten. Met het maatjesproject voor ouderen worden steeds meer ouderen uit een isolement geholpen.

Ook baanbrekend waren projecten met de Artists in Residence waarin bekende Street Art kunstenaars een inspirerende rol speelden voor zowel lokale kunstenaars als voor scholieren. Bonaire heeft er veel opvallende muurschilderingen aan overgehouden. Maar nog veel belangrijker is de enorme lokale impuls die uitging van de activiteiten, waardoor de jongeren, de ouderen, de leerkrachten en de kunstenaars ontdekten dat iedereen zijn eigen wereld kan creëren. Of het nu met muziek is, met handwerken of met het maken van kunst. De mogelijkheid om eigen grenzen te verleggen: “Krea bo mes mundu” zit in het bewustzijn van een grote, nog steeds groeiende groep inwoners van Bonaire.

Wat mij persoonlijk het meest heeft geraakt is het samenwerkingsproject met

Mental Health Caribbean voor kinderen met een psychische kwetsbaarheid. De bevrijdende invloed die muziek en beeldende activiteiten hebben bij deze kinderen, ontroerde mij diep.

Dit alles is de erfenis die Marieke en Mimoun aan Bonaire achterlaten als zij binnenkort stoppen als directeurs van de Fundashon Plataforma Kultural. De grote waarde van deze erfenis is onlangs erkend door onze lokale overheid. Met de ontvangen schriftelijke toezegging dat de subsidie voor Hòfi Kultural fors wordt verhoogd, is te elfder ure voorkomen dat Hòfi moet sluiten. Daar worden heel veel mensen blij van.

Mijn dank gaat uit naar de initiatiefnemers, alle medewerkers, docenten, vrijwilligers en sponsors van de Fundashon Plataforma Kultural, die hun bijdrage hebben geleverd om dit mogelijk te maken.

Wietze Koopman

Voorzitter bestuur Fundashon Plataforma Kultural

Muziek als sociaal proces en meer

Bij Hòfi Kultural draait alles om creëren, je fijn voelen, participeren en leren met kunst. Hòfi is een inspirerende plek voor iedereen die langs komt. Vijf jaar geleden sloegen we met veel hulp de palen in de grond en timmerden het dak er op. Als er nu bij Hòfi muziek wordt gemaakt gaat het ons om de blijde gezichten en de verbinding tussen mensen. Dat een deelnemer ons een boks geeft en vraagt: 'Hoe vind je mijn trommel klinken als ik speel?' Onze muzikanten die de community les geven laten zien en horen dat het om andere dingen gaat dan noten lezen. Muziek is een sociaal proces en meer. We genieten elke dag van de mensen die bij Hòfi Kultural handwerken, kwarta spelen of street art maken. De verhalen en de sfeer die er hangt is voor iedereen belangrijk. Dan merken we dat de mooiste creaties uit de handen komen van bijzondere mensen, jongeren en kinderen die elders niet worden gezien.

Als zevenjarig kind kende Mimoun de hele top 40 uit zijn hoofd. Hij had een oude

lichtgroene koffer onder zijn bed liggen en daar bewaarde hij zijn waardevolle dingen. Hij schreef op het deksel de titels van alle liedjes die hij op de radio hoorde en die hij leuk vond. Hij onthield alle teksten en zong de nummers helemaal mee. Mimoun treedt nog steeds regelmatig op als gitarist. Optreden is om plezier te delen met mensen. Wij vinden het belangrijk om dat gevoel van samenzijn te beleven.

Marieke tekende altijd op jonge leeftijd en maakte van alles met papier. Voor haar was tekenles op school een vrijhaven en een rustmoment in het drukke schoolprogramma. Het tekenen en schilderen is nog steeds een reflectie- en rustmoment. We vergeten snel dat het maken, het in het moment zijn met materiaal, voor iedereen belangrijk is. Kunst gaat om maken en meemaken. In het materiaal zijn, maar ook een stapje verder: betekenis geven aan je ervaringen, door te doen. Ook op school bestaat cultuureducatie uit het leren vormgeven aan ervaringen en reflecteren op de wereld.

Voor deze publicatie ging Marieke in gesprek met de mensen die bij Hòfi komen en vroeg hun naar wat zij als kind deden en wat het nu voor ze betekent om met kunst of muziek bezig te zijn. Wat levert het de mensen op als het gaat om zingeving, betekenisvol ouder worden, meedoen, gezondheid, leren en creëren. Deze ontroerende, indrukwekkende en mooie verhalen maken dat ook wij weer beseffen hoe belangrijk het is dat Hòfi Kultural bestaat. We willen iedereen bedanken die hieraan heeft bijgedragen.

Tijdens de dertigste verjaardag van Marieke in Rincon kregen we het geborgen gevoel door de lomito op de grill, het indringende geluid van de Barí (trommel) en de wiri (rasp). Dat gevoel zijn we nooit meer kwijtgeraakt. Samen creëren we een mooiere wereld en we kijken met een heel goed gevoel terug op twaalfenhalf jaar Fundashon Plataforma Kultural.

Marieke Knol en Mimoun Himmit

Sherwin Pinto

over zingeving

Sherwin Pinto verzamelt zijn werk in een klein fotoboekje, zodat hij het makkelijk aan mensen kan laten zien. Dat boekje was ook onderwerp van gesprek tijdens onze eerste ontmoeting, bij Hòfi Kultural.

Vier jaar geleden maakte hij een reeks beeldende kunstwerken op Curaçao. Hij werkte met aquarel, glitter, zand, spattechnieken of blies verf door een pijpje. Pinto maakt nog steeds vooral abstract

werk, bijvoorbeeld werk gebaseerd op de oude Indianen inscripties.

Nu heeft hij het boekje weer bij zich. Pinto vertelt over de kunstenaars David Bade en Tirzo Martha die op Curaçao Instituto Buena Bista (IBB) oprichtten. Hun medewerkers begeleidden Pinto in zijn werkproces. Hij wijst naar een schilderij met kleine huisjes: 'Ik heb bij David dit werk geschilderd, en dat werk is op Curaçao

maar ik wil er eentje voor mezelf, het is een mooi schilderij’.

Inmiddels woont Pinto op Bonaire, bij Sentro Nos Perseverantia, een centrum voor mensen met psychische of verslavingsproblematiek. ‘Ik heb op Bonaire nieuw werk gemaakt. Mijn vaders familie komt van Curaçao en mijn moeder komt van Bonaire. Ik ben een mix van Afrikanen en Indianen. Mijn moeder is op Bonaire begraven en ik ben ook weer terug naar mijn roots en dat bevalt goed. Ik maak af en toe een babbeltje met de burens hier’.

Pinto komt graag bij Hòfi Kultural om te schilderen. Op een rustig plekje kan hij zich het beste concentreren. Ook komen er soms kunstenaars van Hòfi Kultural bij Sentro Nos Perseverantia die hem stimuleren. Dan werkt hij zelfstandig in zijn eigen omgeving verder aan de plank. ‘Ik werk graag groot, niet te klein. Ik ga zitten, iets komt bij mij en dan doe ik het. Ik kijk nooit naar wat andere kunstenaars doen. Ik maak gewoon mijn eigen werk’.

Pinto groeide op in Curaçao: ‘Als kind was ik niet goed in rekenen, maar voor mijn tekeningen kreeg ik altijd een acht of een negen. Op mijn achttiende ben ik naar Nederland gegaan. Het was toen de jaren

tachtig en we waren met een hele groep Antilliaanse studenten. In Nederland ben ik begonnen met schilderen over Curaçao – de warmte, zon, cactus, bergen, strand – en dat trok de aandacht. Ik begon in die periode ook drugs te gebruiken en smokkelde drugs. Omdat ik verslaafd was, maakten mensen misbruik van mij. De psychiater zei dat ik door moest gaan met schilderen. In de Capriles kliniek op Curaçao ben ik eroverheen gekomen en ben ik doorgegaan met schilderen bij IBB’.

Voor het project Kultura pa Tur werkt Sentro Nos Perseverantia met Hòfi Kultural aan een programma op maat voor haar cliënten. Cliënten wonen vaak een lange periode in het centrum en hebben ieder hun eigen culturele passies. Het Terramar Museum op Bonaire organiseert regelmatig tentoonstellingen van lokale kunstenaars. Pinto fantaseert over een expositie in het museum: ‘David en Tirzo reizen de hele wereld over. Dat doen ze goed. Ik heb al mijn werk bij begeleider Marleen gelaten, in de Capriles kliniek. Toen ik op Bonaire kwam, raakte ik overspannen en ben ik weer gaan schilderen bij Hòfi Kultural. Mijn werk op Curaçao kan misschien naar Bonaire komen. Als ik in een museum kan exposeren, dan vind ik dat prachtig’.

Francis en Esther Domacassé

over muziek als therapie

Francis gaf vooral muzikles aan kinderen voordat hij bij Hòfi Kultural les kwam geven aan oudere mensen. Francis: ‘Er komen nu zelfs mensen liftend helemaal uit Rincon, elke dinsdag, ze vinden het zo leuk. We spelen meer dan 60 liedjes inmiddels.’

Ook zijn moeder doet mee. Samen met haar vriendin Chinta speelde Francis’ moeder Esther kwarta in de muziekgroep van Amancio bij Hòfi Kultural. Francis: ‘Toen heeft mijn moeder me gevraagd of ik hier ook les kon komen geven. Vandaag waren er zeker vijftien mensen bij de kwartales, maar als iedereen komt is er niet genoeg plek voor iedereen, zo groot is de groep nu. Niet iedereen komt elke week. Ik heb nu alweer zeven nieuwe mensen die een beginnersgroep willen starten.’

De vader van Francis had in de jaren ‘60 een muziekbond, waardoor er thuis veel instrumenten waren en Francis ook interesse kreeg in muziek. Vanaf mijn dertiende speelde ik kwarta en mijn vader was de manager van onze gaita groep. Sinds die tijd gaf ik als kind ook les aan de andere jongens die kwarta wilden spelen.

Zijn moeder Esther houdt van zingen, dansen en tumba. Esther: 'Ik zit veel alleen thuis en verheug me dan op elke dinsdag wanneer er les is. Door Francis ben ik erg vooruitgegaan op de kwarta. Thuis oefen ik ook veel. Maar ik wil niet teveel theorie leren, ik wil geen professional worden, ik wil wel leren hoe het gaat'.

Francis: 'Daarom geef ik niet teveel theorie, de mensen komen hier, want ze willen gewoon spelen. Het zijn grote mensen en ze willen liever liedjes spelen en vooral liedjes uit hun tijd spelen. Als ik met theorie over de brug kom, gaat iedereen weg. Ik geef de mensen gewoon de akkoorden en de tekst, en als ze interesse hebben gaan mensen vanzelf vragen stellen. Chinta vroeg wat maat inhoudt, dan moet je het ook kunnen uitleggen, waarom tel je tot drie of tot vier. Net als bij kinderen, als de kinderen zelf iets willen weten gaan ze het zelf wel vragen. Die methode gebruik ik'.

Volgens Francis is het komen naar Hòfi ook heel goed voor zijn moeder, vooral als ze thuis alleen zit. Esther: 'Het meedoen is fijn, op vrijdagochtend wil ik niet dat de klok naar twaalf gaat. Ik kom naar Hòfi met mijn hele tas vol handwerkspullen, maar ik kom ook graag om te kletsen over die handenarbeid, ik hou van handenarbeid.

We gaan ook veel in het verleden terug. Van de week hadden we het erover dat er tegenwoordig weinig zangles of handenarbeid meer gegeven wordt op school, maar toen wij jong waren wel. Mijn dochter heeft nooit op school geleerd hoe ze een naald vast moet pakken om er garen in te zetten'.

Francis is blij dat er zoveel animo is voor zijn les. Francis: 'Veel mensen konden nog niet spelen, maar ze willen nu om vier uur niet naar huis. Ik ben ook blij met de enkele Nederlanders die les komen nemen, ze pikken het snel op. Het is goed om hun te mengen met de lokale mensen en ze doen actief mee met de Papiamentu-talige en Spaanse liedjes. Mijn moeder hield vroeger veel van die Hollandse wijsjes, dus die hoorde ik ook veel als kind. Als me er een te binnenschiet dan ga ik het meteen uitzoeken en dan speel ik ze ook met de mensen'.

Esther voelt zich niet altijd zo fit, soms heeft ze overal pijn. Maar het lijkt alsof dinsdag die pijn weg is, omdat ze weet dat ze naar Hòfi moet komen. Esther: 'Vanmorgen was ik zo ziek, maar als ik naar Hòfi kom, dan is de pijn weg. Voor mij is Hòfi alles: een goede therapie en plezier. Dinsdagen zonder Hòfi, nee dat gaat niet.'

Janneke Schepers

over schilderen met een professionele kunstenaar

Tijdens Street Colors Bonaire schilderde Janneke samen met kunstenaar Kenneth Letsoin (a.k.a. Naamloozz): 'Ik voelde me echt begrepen, Zo van - goh er zijn dus meer mensen die denken zoals ik.'

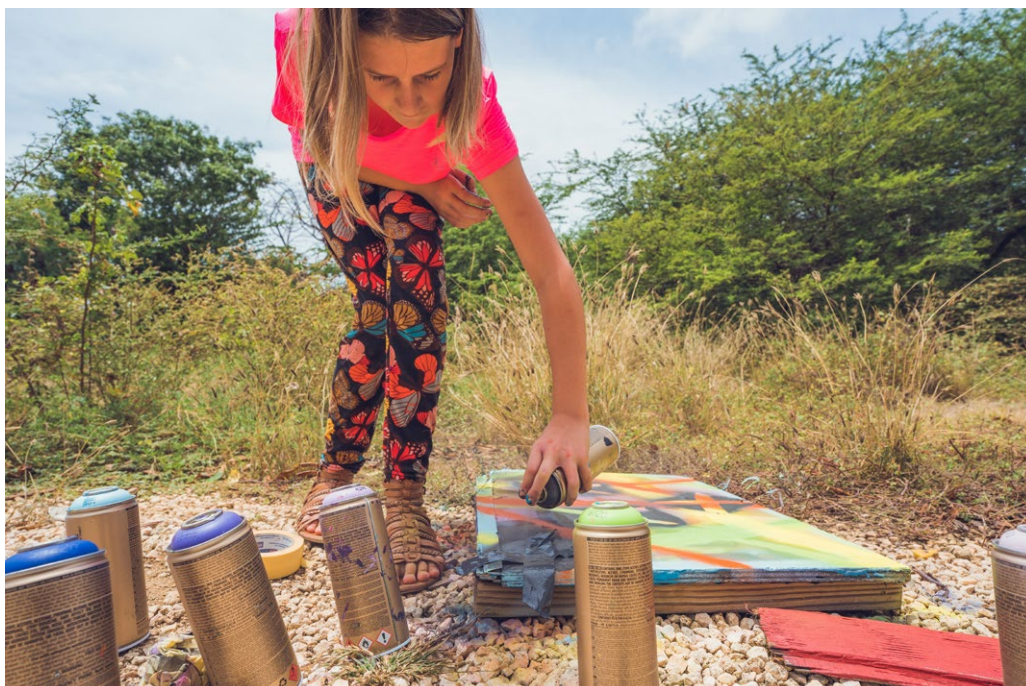
Janneke zit sinds augustus op het Liseo in de cluster 4 klas, een klein klasje met zes meiden die allemaal een internaliserend-autisme diagnose hebben gekregen. De leerlingen zijn heel goed in tekenen of animaties maken. Janneke: 'Een van de meisjes uit mijn klas kan mooie cartoons maken of ze tekent zelfs de juf'.

Voorafgaand aan het Liseo zat Janneke op basisschool de Pelikaan en kreeg ze muziekles van meester Arnold. Op school kregen ze soms ook kunst opdrachten voor Moederdag of Sinterklaas, en dan maakte Janneke kunst op school. Maar het meeste maakte ze bij Hòfi Kultural of thuis. Janneke: 'ik heb bij Hòfi Kultural twee houtblokken gemaakt en die beschilderd. Die hangen nu op de Wall of Fame. Thuis maak ik kunst op mijn slaapkamerdeur. Ik teken vaak Stitch (Japanse animatie figuur), een soort alien hond waar ik gek op

ben. Ik heb ook hondenpootjes van mijn fosterhond afgedrukt op mijn deur. De buitenkant is mijn uitprobeerkant en op de binnenkant zitten kleine schilderijtjes. Die schilder ik zonder er veel over na te denken. Voor de laatste schooldag heb ik thuis drie schilderijtjes gemaakt voor de juffen. Ook met lagen, net als het werk van Kenneth. Zo zit mijn hoofd in elkaar'.

'Op mijn kamer heb ik een tekening van Stitch hangen die heel goed is gelukt. Maar normaal teken ik niet dat soort dingen, het liefst denk ik niet na en ga ik gewoon schilderen. Ik deed dat al zelf, maar Kenneth deed dat ook dus hij begreep mij en dat vond ik erg leuk. Hij heeft me technieken laten zien die hij gebruikt in zijn werk, bijvoorbeeld met afplaktape en dan schilderen. Daardoor zie je echt die lagen erin. Dat heb ik van hem geleerd'.

'De eerste keer dat ik met Kenneth kennismakte was tijdens Street Colors Bonaire, we schilderden bij het onafgemaakte hotel. Ik was de jongste dus dat vond ik wel leuk. Kenneth begreep mij meteen, dat gaf een goed gevoel'.

De moeder van Janneke vertelt: ‘Kenneth was heel positief en motiverend. Ik kwam hier als moeder, en dan vertelde Kenneth heel trots wat ze allemaal gemaakt hadden. Dat vond ik zo leuk. Janneke heeft niet echt een makkelijke tijd gehad en in die tijd begon ze net weer een beetje op te klimmen en dan heb je echt iemand nodig zoals Kenneth. Heel tof hoe hij alle mensen erbij betrok, iedereen werd enthousiast door hem. Het heeft Janneke heel erg geholpen, haar mindset werd steeds positiever.’

Janneke: ‘Een andere lokale kunstenaar, Judmar, heeft mij een schilderijtje gegeven

voor mijn verjaardag, die heb ik nu boven mijn bed hangen. Ik ben ook naar zijn tentoonstelling samen met Robert Nestor geweest in het Terramar Museum en volg hun kunst nu op Instagram.’

Op school blijft het werk van Janneke niet onopgemerkt. Het hoofd van de school, meester Gerald heeft meegedaan met de Street Art Rally van Hòfi Kultural. Janneke: ‘Hij kwam daarna naar me toe en vertelde dat hij over mij had gehoord, tijdens de rally en dat hij mijn werk had gezien. Mijn eigen meester zei het ook in de klas en dat vond ik wel heel tof.’

Maria Sophia Frans-Koeks

over meedoen

Sophia doet elke vrijdagochtend mee met handwerken bij Hòfi Kultural. Sinds een tijdje is haar zus ernstig ziek en nu ligt ze op sterven. In de handwerkgroep bij Hòfi Kultural is Sophia een tasje aan het haken voor de kerst. Ze is erg verdrietig en praat erover tijdens het haken. Als haar dochter haar komt ophalen zegt ze: 'ik wil het liefst bij Hòfi blijven slapen'.

Twee weken later praten we met elkaar en vertelt Sophia over haar zus die inmiddels is overleden en wat het voor haar betekent om op dit soort momenten toch naar Hòfi te komen.

'Ik vond het heel leuk vandaag om bij Hòfi te komen. Vandaag was ik een beetje gebroken omdat ik veel aan mijn zus moest denken. Maar mijn dochter zei tegen mij: nee, moeder u blijft niet thuis, u moet gaan. Mijn dochter heeft mij gestimuleerd. Ik ben nu heel blij dat ik toch ben gekomen. Dan kan ik lekker met de mensen over van alles een beetje babbelen, daarom ben ik gekomen'.

Elke vrijdagochtend komen de ouderen bij elkaar om tasjes te haken van bliklipjes,

te schilderen of bloemen te maken van crêpepapier. Sophia vertelt: 'Ik woon in Kibrahacha, de wijk hier achter in Antriol, mijn man is twee jaar geleden overleden en daarna had ik niks meer te doen thuis en kwam ik vaker bij Hòfi. Ik deed mijn hele leven aan handwerken. Pomponnetjes maken en ik maakte dingen van canvas; ik leer nu breien en tasjes maken van bliklipjes. Ik vind de tasjes heel leuk, maar nooit van mijn leven heb ik gehaakt, nu leer ik dat'.

Sophia is altijd graag bezig geweest en zet zich in voor andere mensen: 'Toen ik zestien was zei mijn juffrouw op school dat ze iemand nodig hadden om te helpen in de kleuterklas, maar van mijn moeder moest ik gaan werken in de broekenfabriek. Jaren later zaten mijn kleinkinderen op de basisschool Kolegio Papa Cornes en steeds als er iets op school te doen was ging ik helpen. De school was dicht bij mijn huis en ik was leesmoeder. Op mijn zestigste heb ik dus toch gedaan wat ik ooit graag wilde. Ik kampeerde ook vaak met de padvindsters, maar later werd mijn man ziek en moest ik voor hem zorgen. Mijn man is twee jaar

geleden overleden. Mijn leven was goed want mijn dochter hielp mij en daardoor heb ik meer dan tien jaar voor mijn man kunnen zorgen.

Sophia's ogen gaan glinsteren als ze over de mensen bij Hòfi Kultural verder vertelt. 'Dinsdag vind ik het ook heel leuk om te komen kwarta spelen. Als je mensen om je heen hebt, dan praat je ook eens even over andere dingen. Thuis ga ik toch weer veel over de dingen nadenken. Vandaag heb ik van Emma wat geleerd, ik heb een andere haakpen gekregen en daarmee ben ik gaan werken. Ik ga een tasje maken om mijn telefoon in te zetten. Ik wil nog meer leren over haken. Soms zie ik hele mooie dingen op facebook, maar ik wil eerst deze afmaken.'

Kenny Ranking

fotograaf

‘Ik ben gezegend om nu ongeveer vier jaar met Hòfi Kultural te werken. Gedurende die tijd heb ik gedocumenteerd hoe de organisatie erin slaagt om zowel de geschiedenis van ons eiland te respecteren en tegelijkertijd te helpen om het eiland artistiek vooruit te katapulteren. Of het nu een evenement is waar onze ouderen worden geleid in muziek, of een dag waarop onze jeugd wordt aangemoedigd om hun verbeelding de vrije loop te laten met verf, Hòfi Kultural slaagt er altijd in om echt sfeer in zijn evenementen te brengen. De meest speciale momenten zijn echter die keren dat mijn sluiters iemand vastlegt in dat exacte moment van inspiratie, dat goddelijke moment van creativiteit wanneer ze zich realiseren dat ze een nieuwe liefde in de kunst hebben gevonden, kijkend naar wat ze zojuist hebben gemaakt.

Ik maak nu foto’s van kunstenaars over het hele eiland. Ik zie kinderen die een instrument hebben geleerd en nu in een band spelen. Ik zie ouderen mooie culturele muziek maken en zie hun zonen en dochters, zelfs kleinkinderen, trots zijn op hun ouderen. Ik zie kinderen naar hun moeder rennen om te laten zien wat ze hebben gemaakt, en er wordt overal gelachen. Ik zie kinderen over hun eiland leren, hoe ze het schoon kunnen houden en hoe ze ervan kunnen houden. Werken met Hòfi geeft me daarom de mogelijkheid om getuige te zijn van dergelijke momenten en als een lokale fotograaf, geeft me dat een enorm gevoel van trots om er deel van uit te maken!’

Rudmila Cathalina

over kinderen centraal stellen

Rudmila is leerkracht en coördinator 123-Zing op Colegio San Bernardo, een basisschool in het centrum van Kralendijk. Muziek in de klas is haar passie en ze gaat regelmatig met haar leerlingen op excursie naar culturele instellingen. ‘De kinderen in mijn klas hebben juist expressie nodig om beter te kunnen leren’.

De jaarlijkse regatta is net achter de rug. Zeilboten en microbootjes varen overdag competitie op zee. In de avonduren klinkt muziek op het land. Rudmila: ‘De regatta is voor de kinderen een hele happening. Het is vakantie, dus ze gaan elke avond de stad in om naar optredens te kijken’. Tijdens het maandelijkse Co-Creatie Café bespreekt Rudmila met haar collega’s uit de culturele sector, hoe de regatta een handvat biedt voor cultuureducatie op school. ‘Bij Terramar Museum kunnen kinderen de regatta op papier verbeelden en op school besteden we er ook graag aandacht aan’.

Rudmila groeide op in een huis vol muziek. Rudmila: ‘Mijn moeder, vader en oom zongen altijd in huis en iedereen speelde een instrument. Als er iemand jarig was, maakte haar moeder de hele dag muziek, of draaide lp’s en cassettebandjes’. Op

school vroeg de juffrouw haar met een stemvork mee te zingen en kwam ze in het schoolkoor. Rudmila: 'Ik volgde later in Nederland de Pabo, en kreeg les bij meneer Krekelberg. Hij bevestigde ook mijn manier van zingen en spelen. Op de Pabo speelde ik een tijdje blokfluit en een tekenlerares leende me een gitaar om te oefenen'.

Nu geeft Rudmila les aan de Meer-Op-Maat-groep, voor de meer praktisch ingestelde leerlingen. De groep bestaat uit elf kinderen van drie niveaus. Rudmila: 'Er zijn veel hiaten. Deze kinderen hebben juist variatie en expressie nodig om beter te kunnen leren. Dus doe ik heel veel aan culturele activiteiten en voeren we gesprekken in de klas. Het is goed dat de kinderen zich leren uiten en in woorden uitdrukken wat ze hebben meegemaakt. De eerste helft van het schooljaar doe ik dat in het Papiamentu en later in het jaar in het Nederlands. Ik ben veel bezig met woordenschat zodat ze op een gegeven moment zelf in het Nederlands tegen me praten'.

Rudmila: 'Ik ben ook trekker van 123-Zing, maar ik had tijd nodig om eraan te wennen. Kinderliedjes aan de kinderen leren is iets anders dan een methode toepassen. Nu gaat het wel makkelijker, maar voor de andere leerkrachten blijft het best moeilijk'.

Rudmila schrijft een visie voor de school gebaseerd op de culturele agenda van het jaar. Tijdens het Co-Creatie Café regelt ze afspraken met culturele instellingen en wisselt uit met collega's van andere basisscholen. 'Met Dia di Rincon nodigen we mensen uit om op school muziek te maken. Dan besteden we er bewust meer aandacht aan. Ik ben drie keer met de kinderen gaan lopen in de parade in Rincon. Ze beleven het heel intens en gaan er helemaal in op'.

De school van Rudmila wil nu graag een leerorkest opstarten zodat muziek een vastere plek krijgt in het programma. 'De kinderen op school houden van muziek en maken graag zelf muziekinstrumenten zoals de barí, een slaginstrument. De kinderen luisteren veel naar krioyo muziek of kinderliedjes en bekijken raps op YouTube. Muziek is overal: thuis, op hun telefoon of in de kerk'.

Tijdens een excursie naar openluchtmuseum Mangazina di Rei merkte Rudmila dat de kinderen in haar groep zelf ook van nature muzikaal zijn. 'Er waren drie jongens die vanzelf op de karko, een muziekinstrument gemaakt van een grote schelp, bliezen. Er kwam een hele mooie toon uit. Dat is echt een oppepper voor hun zelfbeeld'.

Robert Nestor

over schilderen vanuit emotie

Robert Nestor maakt schilderijen, mode en muurschilderingen. Hij groeide op in Amsterdam en kwam in 2020 met zijn vriendin naar Bonaire. Twee dagen na zijn aankomst op het eiland belandde hij door toeval bij Höfi Kultural. Sindsdien maakt hij daar met jongeren en kinderen street art en mode. Nestor: 'De kinderen van Mental Health Caribbean (MHC) kruipen bij Höfi Kultural uit hun schulp. Hier cijferen we hun

stempel weg, want dat kan altijd tegen ze gebruikt worden’.

Robert: ‘Als kind was ik al bezig met mode. Het begon met dat we op school tekenles kregen. Toen zei de leraar in groep twee: iedereen zet nu zijn schoenen op tafel en gaat ze natekenen. Vanaf dat moment ging ik elke dag schoenen tekenen. Ik keek naar schoenen van iemand en pakte de basis. Daarna ging ik dingetjes totaal anders maken, waardoor de schoen niet meer leek op wat hij eigenlijk zou moeten zijn. Later ging ik kleding customizen, dat was heel arbeidsintensief, tot ik op een keer de pot verf vond. Een jaar later ben ik met spuitbussen gaan werken. Intussen kreeg ik steeds meer aanvragen en ben ik met jasjes begonnen. Vanaf dat moment ging het hard’.

Mimoun introduceerde hem bij Street Colors Bonaire waar hij Judmar leerde kennen en Robert werkt nu veel met hem samen. Onlangs exposeerden ze samen in het Terramar Museum en onlangs hield Robert een modeshow tijdens de Aruba Art Fair. Robert: ‘Als ik met een schilderij begin dan maak ik het in één keer af. Als ik

halverwege stop dan is mijn emotie niet meer dezelfde en ik wil in dezelfde emotie blijven, want ik werk altijd vanuit emotie. Omdat ik introvert ben moet ik niet teveel continu bezig zijn met kunst, het moet een balans zijn. Dat werkt bij kinderen hetzelfde. Hoe vroeger je erbij bent, hoe vroeger een kind leert dat je gedachten je niet continu de baas hoeven te zijn’.

Robert geeft op een hele natuurlijke intuïtieve manier suggesties aan de kinderen, als ze niet weten wat ze moeten tekenen. Nestor: ‘Ik ga gewoon een schoentje tekenen en op een gegeven moment gaan ze zelf dingen tekenen. Wat gras, een bloemetje. Voor mij is het van belang dat ze uit hun schulp komen. Voor mij is het niet zozeer belangrijk wát ze tekenen. Ik wil hun vertrouwen winnen en dat zie ik ook gebeuren, want ze gaan zelf hun spullen pakken om te beginnen. Ik schrijf niet voor wat ze moeten maken, al schildert een kind zijn hele blaadje paars, mijn motto is altijd ‘niks is fout’.

Dr. Stacey Mac Donald

over grote problemen behapbaar maken

Stacey Mac Donald organiseerde bij Hòfi Kultural de ‘Sushi en Dushi Kliko Challenge’. Jongeren transformeren een kliko in een kunstwerk, terwijl ze informatie krijgen over plasticproblemen en de steeds uitdijende afvalberg op Bonaire. Stacey Mac Donald onderzocht hoe de natuur op Bonaire wordt beïnvloed door maatschappelijke veranderingen en werkte voor het Wereld Natuurfonds. Stacey: ‘Grote maatschappelijke vraagstukken worden behapbaar voor de mensen doordat je met kunst, jezelf op een andere manier kan uitdrukken en kan nadenken over het probleem’.

Een paar keer per jaar voelt Stacey de drang om zelf te schilderen en op die manier emoties te verwerken. ‘Ik ben opgegroeid met kunst en muziek en daarom weet ik wat voor mooie vorm van expressie het is en vind ik het heel fijn om het in mijn werk ook te gebruiken’.

Het Wereld Natuurfonds vroeg aan Stacey hoe ze de gemeenschap meer kunnen betrekken bij waar het fonds mee bezig is. ‘WNF vindt natuurbescherming heel

belangrijk, maar hoe we omgaan met natuur en onze omgeving en hoe we natuur waarderen wordt cultureel bepaald. Mensen doen het gevoelsmatig en het maakt uit hoe je ermee bent opgegroeid. Omdat ik op Curaçao ben opgegroeid en zelf altijd in de natuur ben geweest, weet ik dat het niet zo is dat mensen op de eilanden niet geven om de natuur. Wij hebben er alleen een andere ervaring mee. Wij krijgen niet allemaal van kinds af aan mee, dat we heel voorzichtig moeten zijn met de natuur’.

Stacey vindt kunst een toegankelijke manier om ingewikkelde problemen bespreekbaar te maken en over grote natuurvraagstukken na te denken. ‘Grote natuurvraagstukken kunnen best wel zwaar en intimiderend zijn, zoals de campagne van Greenpeace over dat het eiland verdrinkt. Dat heeft impact en raakt bewoners emotioneel. Op de eilanden en wereldwijd is er nu veel meer bekend hoeveel schade mensen aanbrengen in de natuur. Maar wij kunnen daardoor een beetje struisvogelgedrag gaan vertonen,

omdat wij ons niet met die problemen willen bemoeien. Je voelt je machteloos, het is zo groot, en zeker op een klein eiland als Bonaire, wat kan je tegen al die grote problemen doen. Met kunst en muziek kan je je op een andere manier uitdrukken en erover nadenken. Dan wordt het probleem wat behapbaarder en kan je het ook beter verwerken. Omdat we het op een leuke of creatieve manier erover hebben, hoop ik dat dit ook geldt voor mensen die niet meteen alle tools in huis hebben om met zulke grote vraagstukken om te gaan.

Aan de kinderen merkt Stacey dat ze het heel fijn vinden om op een positieve manier erover te kunnen praten en op die manier er iets aan te kunnen doen. 'Het geeft hun een stukje empowerment. Een gevoel van 'dit kunnen wij bijdragen en er wordt positief op gereageerd door de gemeenschap'. Terwijl ze creatief bezig zijn, krijgen ze veel informatie over bijvoorbeeld plasticproblemen, maar is het wat minder heftig. Onbewust zijn we zaadjes aan het planten, het was een leuke activiteit en tegelijkertijd hebben we ook iets geleerd'.

Nawoord

Het schrijven van deze publicatie deed ons weer beseffen waar het werkelijk om draait in ons werk. En dat is de ervaringen van de mensen. Zo moeilijk als enerzijds die ervaring te kwantificeren of te meten valt, zo ongelooflijk groot is juist de onderhavige impact die muziek en kunst hebben op elk mens afzonderlijk en op de gemeenschap in zijn geheel. We hebben vanuit onze eigen werk- en levenservaring willen bijdragen aan dit proces en voelden ons gesteund door waardevolle mensen. Het onverwoestbare optimisme en relativeringsvermogen van Wietze, de pioniersmentaliteit van Hans, de ambitie van Curvin, het creatieve brein van Christine, uitmuntende analyses van Niek, gewogen precisie van John, en ondernemers blik van Norman, zorgden ervoor dat wij altijd konden terugvallen op een betrokken en degelijk bestuur.

Hoewel de relatie met onze publieke en private financierders niet altijd even vanzelfsprekend was, hebben we altijd het gevoel gekregen dat fondsmedewerkers ons een warm hart toedroegen en alles mogelijk wilden maken wat we voor ogen hadden. Dat vertrouwen en geloof in onze stichting is van onschatbare waarde en maakte mogelijk dat we out of the box durfden te denken en baanbrekend konden pionieren op Bonaire. Dat zagen we altijd terug in de werkwijze van Nicole bij Stichting Doen. We zijn haar veel dank verschuldigd voor het meedenken en het vertrouwen, altijd wars van bureaucratie. We hebben veel medewerkers van Samenwerkende Fondsen zien komen en gaan, maar vooral Roosje is ons altijd bijgebleven als toegewijde adviseur die echt een brug kon bouwen tussen Nederland en de praktijk op Bonaire. Ook Fonds voor

Cultuurparticipatie heeft heel veel moeite gedaan om dichterbij Bonaire te komen en door positieve input en creativiteit veel op Bonaire mogelijk gemaakt. Vanuit de overheid van Bonaire kwam door de jaren heen steeds meer toenadering wat resulteerde in een mooi zorgcontract voor 2023. Dank Nina en Timoteo voor jullie geduld en doorzettingsvermogen om dat namens OLB voor elkaar te krijgen.

Ook willen we ons team ontzettend bedanken voor de niet aflatende inzet, elke dag weer, om zoveel moois te creëren. Wat hebben we graag met jullie samengewerkt en wat zijn jullie een mooie mensen, stuk voor stuk.

Een speciale vermelding is op zijn plaats voor Javier die heel wat bloed, zweet en tranen stopte in het bouwen van de palapa van Hòfi Kultural, Laurien voor haar wijze

adviezen, Cathy voor haar wereldlijke blik, Dave en Daniel voor hun frisse feedback, Fianne voor haar heldere en kritische noot, Myrna voor haar doelgerichte nuchterheid, Joost voor zijn prachtige ontwerpen en Abdullah voor zijn technische advies. Angele, Jude, Emma en Boi, dank voor jullie eensgezindheid, Erik en Jurenne dank voor het uitdragen dat cultuur ook in de zorg van belang is.

Als allerlaatste gaat onze dank uit naar Dirk voor zijn altijd stimulerende en inspirerende woorden.

An aerial photograph capturing a vibrant sunset over a vast expanse of blue ocean. The sun is positioned low on the horizon, casting a brilliant golden glow across the sky and reflecting a shimmering path on the water's surface. A thick layer of white and grey clouds stretches across the horizon, partially obscuring the sun. On the right side of the frame, a narrow, winding road or path follows the coastline, leading towards a small, enclosed area of land. The overall atmosphere is serene and majestic.

Fundashon Plataforma Kultural en Höfi Kultural nemen een belangrijke plaats in binnen het culturele landschap van Bonaire. Door middel van projecten in hele diverse disciplines, wordt gezocht naar verbindingen en ontwikkeling. Marieke Knol is op zoek gegaan naar ervaringen van deelnemers die komen om te schilderen, muziek te maken en nog veel meer. Hun verhalen worden verrijkt met de kleurrijke foto's van Kenny Ranking.